

VRTEC

časopis s podobami
za slovensko mladino

LIV. tečaj.

Uredil
Jožef Volc.

V Ljubljani ~ 1924.
Izdalo društvo Pripravnikiški dom.
Natisnila Jugoslovanska fiskarna.

VRTEC

časopis s podobami
za slovensko mladino

VII 28137 3, 4
LIV 1967

Vse pravice pridržane.

V. Ljubljani - 1967

Izdalo društvo prijateljev dom.

Naloga Javne agencije RS

KAZALO.

Pesmi.

Otrok in meseci. (B.)	1
Uboga zverjad.	15
Pomladni prvenci. (Miladin.)	25
Zvon. (Miladin.)	43
V žitnem polju. (Miladin.)	49
Ovčice na Nanosu pase pastir. (Fr. Silvester.)	58
Žitna pesem. (Janko Polák.)	73
Načrt. (Sorân.)	90
Po zaslugi. (Samko Cvetkov.)	93
Dvojna bol. (Janko Polák.)	108
V jeseni. (J. G.)	111
Bedni otroci. (Tatjana.)	116
Nemir. (Bogumil Gorenjko.)	116
Uspavanka. (Janko Polák.)	121
V zgodnji zimi. (Miladin.)	125
Ob grobu nedolžnega otroka. (Tine Bohinjec.)	129
Konec — začetek. (Janko Polák.)	140

Povesti, pripovedke, popisi, prilike in basni.

V mesto. (Pavel Perko.)	3, 27, 50
Pivska strast — gotova propast.	9
Sam živi strah. (J. E. Bogomil.)	10
Toča. (Fr. Govekar.)	19
Franckin dan. (Bistriška.)	35
Pa jih imamo. (J. E. Bogomil.)	44
Življenje! (J. E. Bogomil.)	66
Jernucelj. (Pavel Perko.)	74, 94, 126
Zvesta Hana. (Hribernik Karel.)	80
Ob velikem delu. (J. E. Bogomil.)	86
Ko so kosi peli. (Jernej Andrejka-Livnogradski.)	99
Petriha. (Jos. Vandot.)	101
Dva. (J. E. Bogomil.)	130
Na paši. (Ksaver Meško.)	134
Martinek in jezičnice. (Jos. Vandot.)	135
Samá doma. (J. E. Bogomil.)	138

Prirodopisni članki.

Zanimive pripovedi profesorja Silvestra. (Gorski.)	5, 30, 54, 78, 98
Velika noč v lozi. (A. Čebular.)	43
Moj poletni večer. (Vanin.)	85
Voda, voda! (Fr. Govekar.)	106
Na kopišču. (Lenartov.)	112
Mahova kapica. (Francka Zupančič.)	132

Zemljepisni, zgodovinski in življenjepisni sestavki.

Naš zaslužjeni svet. (Korotanski.)	12, 38, 59
Iz zgodovine naših trgov. (Leopold Podlogar.)	
9. Mokronog	16, 68, 88
10. Moravče	117, 141
Lužarjevi Merici v spomin. (Marija Lamutova.)	70
Na Šmarno goro! (Ivan Langerholz.)	109

Koristni nauki.

Modrost v pregovorih domačih in tujih.	21, 46, 71, 91, 122, 145
Drobiž	21, 46, 122, 145

Zabavne in kratkočasne stvari.

Križ. (J. E. B.)	23
Rebus.	24, 72, 92, 123
Naloga.	47
Posetnica.	72
Demant.	92, 123
Rešitve rebusov, ugank itd.	47, 48, 72, 92, 123
Imena rešilcev na platnicah 3/4—11/12.	

Novi listi in knjige. Razno.

Slovstvo.	22, 47, 72, 91, 122
Listnica uredništva.	23, 48, 92, 123

Vabilo na naročbo.	24	Beljak z Jepo v Karavankah.	62
Popravi!	47, 72, 123, 144	Dobrač na Koroškem od južne strani.	64

Slike.

Betica.	3, 27, 51	Jernučjevi.	75
„Nič se ne boj!“	11	Poboljšek.	87
Mokronog.	16	Ljutomerski cerkveni otroški zbor.	91
Agata.	29	Žobejev mlin.	95
Gospa sveta.	38	Petriha in njegov klobuk.	103
Vojvodski prestol na Gosposvetem polju.	40	Na kopišču.	113
Ustoličenje koroških knezov.	41	Moravče.	117
Malo z rokami, malo z nogami.	45	„Viš gal“	131
„Lintvern“ na Novem trgu v Celovcu.	59	Martinek in jezičnice	137
		Na varnem.	139

List s podobami za slovensko mladino s prilogo Angelček

Leto 54.

* Ljubljana, jan.-febr. 1924 *

Štev. 1.-2.

B.:

Otrok in meseci.

Januar:

Rože krasijo na oknih šipe,
goli stojijo hrasti in lipe,
stari ljudje so veseli peči,
mi pa veseli snega in sani.

Februar:

Mi smo na gorkem, a zunaj rogali je pust,
po vasi hodi bav-bav
in otroke išče; kdor gre iz hiše,
ga vtačne v široki rokav.

Marec:

Solnce sije, sneg se topi
in solze preлива —
jaz sem pa shranil sani,
in s snegom se kisko drživa.

April:

Po ptičjega mleka, po žabje dlake
so me v štacuno poslali:
Dobil sem smeh . . . Dež me je trikrat zmočil,
in trikrat žarki obsijali.

Maj:

Iz tal so pognale cvetice,
vence pletemo za Marijo,
vrnile so se z juga ptice,
gnezda znašajo in žvrgolijo.

Junij:

V travi je kresnica zagorela,
včeraj smo črešnje brali, praproť želi;
razlegla se pesem vesela —
na gričih kresovi goreli.

Julij:

Halo! — Torba na kljuko —
šole so se pozaprle...
Kosa zveni, trave mrejo...
Mi ogrebamo čmrlje...

Avgust:

V žitu smo našli zajčke mlade,
v žitu smo našli gnezdo prepelic —
zajčki so gledali — prepelice jedle rade,
pa vse nam pobral je hudi stric.

September:

Malha in šola! Z Bogom poljé!
Zdaj sem spet učenjak.
In sadje zori, in včasi
na vrť me zanese korak.

Oktober:

Vsako drevo se nam polno smeje,
vsaka brajda nam se sladka blesti.
Mi smo sihi in srečni brez meje,
še polh si tatinski nabira masti.

November:

Listje pada. Mi pečemo krompir
in pasemo krave in vole,
bijemo svinjko in pojemo v lozi
in včasih skačemo tudi čez kole.

December:

Sveti Miklavž z darovi
in parkelj, grd koť greh,
in Božič s potico! A Jezušček
nam je prinesel sneg...

V mesto —?

Takole! Tukaj na vrtu počakam! Ura bije. — Ena, dve! Od dveh do treh je dogovorjeno, da pridejo. Ko bodo prihajale, jih bo videla od daleč. Mis bo šla naprej, Genovefa ob njej, za njima pa Katinka; ker Katinka vedno stika za rožami in ostaja zadaj. Ali pa bo Katinka nedorodna in bo hitela naprej, da čimprej obvesti njo, Agato: »Tukaj smo! Le brez skrbi bodi; vse bomo tako uredile, da bo prav. Jaz znam!«

Da bi le! Pa saj bodo! Katinka zna tako prikupljivo govoriti, da doseže, kar hoče. Genovefa je pa bolj preudarna, ker je starejša. In mis —? Ta je pa zavoljo lepšega zraven.

Mis je namreč domača učiteljica. In vse mis so baje samo zavoljo lepšega pri hiši. Vsaj Katinka tako pravi; ker Katinka ima trdo glavo in se bolj nerada uči.

Takole! Zdaj je zaenkrat vse prav. Danes je sobota. Dopoldne, kakor vsako soboto, je bil prišel njen gospodar Jur iz Domžal iz mlina. Prinesel je moke za ves teden. V mal meh jo je odmeril za Agato, da jo ponese dopoldne domov, kakor vsako soboto. Ker Agata služi pri Jurju, zlasti zavoljo moke, ker doma nimajo njive, da bi mogli kaj pridelati.

»Do štirih si prosta,« je rekel Jur. »Nesi moko domov; ob štirih pa pridi, da seženeš koze in da pogledaš za racami.«

»Bom,« je obljubila. Mislila je: »Do štirih pridem gotovo. Moke pa danes ne bom nesla, ker danes bom imela drug opravek... Ja, morebiti ne bo treba moke nikoli več nositi, ker — ker danes se bo odločilo...«

Opoldne sta šla Jur in Marica na njivo, Agata pa se je napravila in je šla, kot so se dogovorile z Genovefo in Katinko. Skupno bodo povedale očetu ves načrt, ki so ga bile napravile zadnje dni; Agata naj pusti, da gre v Ljubljano, da bo pri njih služila in varovala malo Betico.

Betica je namreč še majhna in se vsake stvari boji. A je dovolj stakljiva, da hoče vse obbrestiti in vse videti. Če le more, uide k potoku, si zaviše krilo in brodi po vodi. Pa naj se prikaže potem žaba ali kaj takega — u, potem pa kriči in vpije toliko časa, da kdo pride in jo reši. Zato bi morali vedno paziti nanjo. Genovefa in Katinka pa ne moreta, ker hodita v šolo. Kuharica Tereza pa tudi ne more, ker mora biti v kuhinji. Mama je pa lani umrla. In oče je profesor, ki uči večje dijake, in mora biti v šoli. Mis pa pravi, da je za učiteljico pri hiši, ne za pestunjo. Zato so se že večkrat menili, da bo treba dobiti eno, ki ji bo skrb samo za Betico. In ta ena bo sedaj — Agata! Seveda oče Agatin mora še privoliti. Agatin oče je namreč invalid in ima Agato silno rad. Ne samo zato, ker mu nosi moko, ampak tudi tako. Če mu pa zdaj Agata obljubi, da mu bo iz mesta pošiljala ne samo moko, ampak tudi denar... Ah, danes se mora odločiti!

Torej od dveh do treh! Doma pri Jurju pa sloni meh ob peči in čaka... In tako bo slonel še tedaj, ko prideta Jur in Marica z njive. In bo vprašala Marica:

»Kako to, da ni odnesla meha?«

»Saj res. Ali je pozabila?« bo rekel Jur.

Šele zvečer, ko bo prišla Agata nazaj, in ko bo že vse dogovorjeno, jima bo dopovedala, kako da so prišle vse tri: mis, Genovefa in Katinka in so pregovorile očeta, da bo dal njo, Agato, v službo v mesto. Pa naj Jur in Marica za to nikar ne zamerita, ker Agata bo imela v mestu večjo plačo, kot ji jo moreta dati Jur in Marica. Jur in Marica si bosta pa že pomagala s kako drugo; ker, dokler bo Jur nosil moko iz Domžal, se bo še vedno dobila katera, ki bo rada služila. Jur in Marica bosta na to malo žalostna, ali morebiti celo nekoliko nevoljna — pa kaj se hoče? Ah, da bi že kmalu bilo res vse uravnano!

Agata je vstala z štora, koder je sedela. Dvignila je roke nad glavo in se pretegnila. Zdaj je šele videla, kako je velika. Z lahkoto je dosegla češnjevo vejo nad seboj. In vendar — pred letom, ko je bila še doma, ni mogla obrati niti češenj, ki so visele na tej veji... O, in kako močna je postala od lani! Kaj ji je stresti takole vejo! Na! Samega prešernega veselja jo je stresla in zamajala gor in dol. Ker Agata je zadosti velika in zadosti stara, da pojde v mesto — v mesto — v Ljubljano!

Tralala, tralala,

Agata bo pa gospa...

Kako je neumna! Glej, besede se ji kar same skladajo v pesem! Najrajši bi zaukala kakor fant. Pa ne sme; ker oče še nič ne ve, da je tu. Šele, ko bodo mis, Genovefa in Katinka dospеле, takrat se prikaže Agata iz svojega skrivališča, da jih popelje k očetu. —

Kako bo neki? Oče v tem trenutku niti ne sluti, kako ga bodo obdelovale. Največ bo seveda govorila Katinka. Genovefa bo le bolj

vmes kaj rekla. Mis bo pa dala veljavo, zato ker bo takorekoč namesto profesorja zraven. In potem bo oče dovolil. Kaj bi ne! Malo težko jo bo sicer pustil od doma, svojo Agato, ki je njegova najstarejša in ki jo ima najrajši. Tudi Agati bo hudo, kadar bo treba iti; ampak biti mora, ker rac in kôz vendar ne more pasti vse življenje... Ko bo oče privolil, bo opravljena najvažnejša reč. Potem jo bo prišla Katinka od samega veselja okrog pasa in bo zaplesala ž njo vpričo očeta in bo rekla: »Zdaj pa pojdemo! Oče, zdaj vam jo odpeljemo, tole vašo Agato!« In oče bo zvečer povedal materi, ko pride iz taberha. In Tinče, ko bo prižgal kozo s paše, in Polona ž njim — oba bosta kar zijala in debelo gledala zavoljo Agate, ki pojde v mesto. Polona bo celo jokala in ji bo skoro nevoščljiva, njej, Agati, ki ji ne bo več treba pasti rac in koz...

Ah —!

In zopet ni mogla mirovati. Stopala je pod češnjo gor in dol, dol in gor — in kadar se ji je zazdelo, je posegla v vejo in jo stresla, kot bi bila stresla Genovefo ali Katinko, ako bi ju imela v tem trenutku poleg sebe.

(Nadaljevanje.)

Gorski:

Zanimive pripovedi profesorja Silvestra.¹

4. Na morskem dnu.

Spet smo bili nekega nedeljskega popoldneva pri našem učenem gospodu profesorju Silvestru. Če prav pomnim, je moralo biti pozimí. Zakaj spominjam se še, kako smo drgetali od mraza, ko smo se zbirali v njegovi vili. Cepetali smo in si pihali v roke, da bi si jih ogreli. Kmalu pa je prišel sivolasi profesor in nam ukazal, naj stopimo v dobro zakurjeno pritlično sobo. Kajpada smo hoteli biti vsi čim bližje peči. Toda ni šlo! Nobeden se ji ni smel približati. Gospod profesor je rekel: toplota vas pomehkuži in napravi zaspane. Hočeš nočeš smo morali vsi sestí po klopeh, ki so stale pod okni okrog stene nasproti peči. Pa profesor je imel ob tem še poseben namen.

Tik pri peči, na steni, precej visoko, je visela dosti stara slika. Vsi smo jo lahko videli. In to je gospod profesor tudi hotel. Saj je takoj, ko smo se vsedli, pokazal nanjo, rekoč:

»Otroci, kaj pa vidite tam?«

¹ Glej pripovedi 1—3 v letniku 1923!

Nekateri, ki smo sedeli nekoliko dalje od slike, smo molčali, ker nismo prav razločili posameznih črt na sliki. Oni bližje sedeči so se pa oglasili vsi hkrati: »Morjel!«

»No! In kaj še?« se spet ogласi gospod profesor, kazaje nekoliko višje na sliko.

»Pa ladjo!« se odzovejo nekateri.

»In tam gori?« vprašuje profesor, kazaje še višje na sliko.

»Pa Mati božja!«

»In prav gori nad Mamko božjo?« vpraša profesor.

»Pa zvezda,« zakličemo hkrati vsi.

Profesor se obrne proti nam, nekoliko pomisli in potem pravi: »Da, da! Lepa pa tudi pomenljiva slika je to! Predstavlja nam Mater božjo kot morsko zvezdo. Tega pa ne veste, kako in kdaj je nastala ta slika? — Čudna je zgodba o njej, oziroma zgodba onega moža, ki jo je dal napraviti. To zgodbo vam bom danes povedal. Le pridno poslušajte!«

Stari profesor se je tudi sam odmaknil od tople peči, pristavil stol, se usedel lagodno nanj, naslonil se in nam pričel polagoma takole pripovedovati:

»Moj rajni oče so trgovali s platnom. Imeli so velike kupčije posebno z Italijani. Večkrat so šli z doma in po cele tedne jih ni bilo domov. Hodili so namreč v italijanska mesta: Palmonovo, v Benetke, v Palermo in še drugam. Včasih so zavili celo dol do Egipta in, če je bilo treba, še tudi naprej. Hodili so po suhem, največkrat peš, ker tedaj še niso vozili vlaki kot dandanes; vozovi pa so bili predragi. Če so pa zavili preko Trsta v Benetke ali v Ankono in zlasti vselej, kadar so šli v Egipt, so se pa seveda morali peljati z ladjo čez morje. Spet pa morate vedeti, da tedaj, ko so trgovali moj oče, tudi ni bilo še takih parobrodov, kot so dandanes. Bile so ondaj le ladje z jambori na platno, in na teh ladjah je bilo uslužbenih vse polno spretnih dalmatinskih mornarjev. Bili so to samj zdravi, krepki, širokopleči možje, živih sokolskih oči in zdravih rjavih lic. Jaz sem sam nekatere videl. Zakaj tu in tam se je zgodilo, da je ta ali oni mornar obiskal mojega očeta tudi na našem domu ali pa je prišel obenem z očetom, ko so se vrnili s svojih kupčijskih potov. Prav posebno se spominjam enega mornarja. Ime mu je bilo Tomo. Pisal se je za Rajčeviča. Ta je prav često prišel v našo hišo. Včasih se je zgodilo, da je ostal pri nas kar po več dni. Oj, taki dnovi so bili zame polni veselja! Tomo mi namreč ni samo prinesel vselej, kadar je prišel, kaj novega: zdaj oranž, zdaj morskih školjk, zdaj datelnov in rožičev, zdaj zopet dragocenih kamenčkov in korald in drugih takih južnih reči... ampak jaz sem se ga najbolj veselil vselej, kadar je prišel, tudi zato, ker je znal pripovedovati tudi toliko in tako čudovitih zgodb, ki jih je sam doživel na širnem morju.

Dečaki, glejte, prav ta Tomo je tudi podaril mojemu očetu to sliko, ki smo jo prej opazovali in jo vidite gori na steni. Tomo jo je namreč dal slikati v zahvalo Materi božji, ker ga je nekoč čudežno varovala na

morskem dnu, in potem je to sliko podaril v spomin mojemu očetu. Tudi se jaz še spominjam, kako nam je pripovedoval Tomo nekega večera o tej čudežni rešitvi. Naj vam povem, kar in kolikor mi je še ostalo v spominu.«

Stari profesor se je nekoliko odkašljajal, pa je vtaknil nekaj v usta (najbrž kak sladkorček), da bi lažje govoril, pomel si roke in potem nadaljeval:

»Tole nam je pravil Dalmatinec Tomo.

Bilo je okrog leta 1822., ko sem bil uslužben kot mornar-potapljavec na ladjah, ki so vozile med Gibraltarjem in Kapverdskimi otoki. Marsikatera ladja se je ondi ponesrečila, zlasti še v bližini Azorov, Madeire, Kanarskih in Kapverdskih otokov. Zato je pa imel vsak potapljavec, ki si je kaj upal, v teh krajih vedno dosti zaslužka. Tudi jaz sem popustil navadno mornarstvo, pa sem se javil za potapljavca. Kot tak sem potem nekaj let dobro služil. Omenjenega leta pa sem bil zaposlen v luki Funchal na Madeiri, kjer je bilo treba izvršiti več popravil v luki na morskem dnu. Nekega večera pa pride k meni daleč naokrog znani učitelj potapljačev, z imenom Cook. Pozdraviva se, on pa prične: »Tomo! Gotovo vam je že znano, da se je snoči nedaleč od Porto Santo potopila neka portugalska ladja.«

»Nemogoče!« mu zavzet odvrnem. Novica mi je bila popolnoma nova. »Saj je bila noč dosti mirna.«

»Pri nas pač,« mi dé Cook. »Toda gori severovzhodno od Porto Santo je bilo menda drugače. Razsajal je silen vihar in za večerjo si je privoščil baš to ladjo. Vozila je iz Lisabone, glavnega mesta Portugalske. Ime ji je bilo 'Izabela'. Saj bi bila še ušla viharju, kot vedo povedati mornarji, ki so se rešili; toda blizu luke se ji je pripetila kdové kakšna nesreča. Zdaj leži najmanj 30 sežnjev (niti)¹ pod vodo. Ker je pa vozila s seboj mnogo dragocenosti, se je obrnil name zastopnik Portugalske, naj dobim človeka, ki bi bil pripravljen, da poišče te dragocenosti na dnu morja. Pa kdo naj gre? Jaz sam sem že prestar. Štipko Rajić je sicer dober za take stvari, pa že nekaj dni pravi, da ima bolečine v želodcu, tako da uprav zdaj ni sposoben za tak opravke. Zato, glejte, sem prišel k vam, dragi Tomo, da vas naprosim, morda greste vi pogledat za ladjo? Saj veste, da vam bo dobro plačano.«

Malo sem pomislil, potem pa odgovoril Cooku: »Plačano že, plačano, to vem. Toda 30 sežnjev pa tudi niso mačje solze, da bi človek kar tako tvegjal svoje življenje. Če ni kaj posebnega na škatli, jaz si res prav ne upam v tako globočino. Kaj pa je pravzaprav tista dragocenost, ki jo je vozila ladja?«

»Le čakajte, vse vam povem!« začne Cook. »Na oni ladji 'Izabeli' se je vozil med drugimi potniki tudi neki portugalski poslanik ali nekaj takega. S seboj je imel tudi važna pisma na guvernêrja tega otoka. Prav

¹ 30 niti = 55 metrov.

zato je pripravljena portugalska vlada, da prizna znatno nagrado onemu, ki bi se upal poiskati pri potopljenem poslaniku ona važna pisma. Jaz sam vem, da je ta reč dokaj opasna, naravnost nemogoča za človeka z navadnimi pljuči. To bi zmogli pač edino vi, prijatelj Tomo, ki imate pljuča kakor nalašč za potapljavca in ste močan kot medved. Vi vzdržite tudi nad 50 metrov v vodi.«

Še vedno sem pomišljal, kaj naj odgovorim Cooku. Tedaj pa ta spet povzame besedo:

»Na ladji je bila tudi neka gospa. Baje je bila soproga odličnega častnika, ki je služboval tu nekje na otoku, pa je nedavno umrl. Gospa se je vozila iz Španije, iskat svoja dva otroka, da ju prepelje domov. Tudi je bila menda uglednega rodu, izredno bogata in, kar je največ, vse svoje premoženje in dragocenosti je imela s seboj. Če dobite še tudi to gospo na morskem dnu, potem ste lahko v kratkem bogatin. Zakaj čaka vas spet za to velika, izredna nagrada. Vrhutega lahko storite tudi sirotama potopljene gospe veliko uslugo, če jima dvignete potopljene dragocenosti. In kateri potapljavec ni pripravljen, da izkaže svojemu bližnjemu dobroto, pa naj bi bil celó njegov sovražnik?«

»Gospod Cook!« mu odvrnem, »vi bi bili dobri za advokata! Tako znate govoriti, da bi spravili dušo iz vic. Vendar vam kljub temu povem: Če bi mi šlo samo za denar in za to, da obogatim, ne grem v tako globčino za nobeno ceno. Ker pa ste omenili siroti in delo ljubezni, naj bo v božjem imenu! Pa to tudi v tem slučaju le pod pogojem, da prevzamete vi sami vse priprave, ki so potrebne za tak potop. Zakaj sami veste, da je pri danih pogojih moje življenje in moja smrt lahko odvisna od najmanjše malenkosti, ki bi se ali ne izvršila točno.«

»Dobro,« mi seže gospod Cook v roko. »Zagotovim vam, da bom sam navzoč in bom najvestneje skrbel, da se izvrši vse potapljanje v redu. Pa kdaj naj se lotimo?«

»Čim prej, tem bolje,« mu rečem. »Za svojo osebo bi videl najrajši, da takoj jutri zjutraj.«

»Že dobro!« mi odgovori Cook. »Zarana torej odrinemo v čolnih na kraj nesreče. Jaz bom pa še nocej poskrbel za vse, kar je potrebno. Vi pa pojdite danes kmalu k počitku, da se do dobra okrepčate. Lahko noč! Jutri na veselo svidenje in na dober uspeh!«

»Dal Bog!« še zakličem Cooku, ki je odhajal. Potem sem se po kratki večerji pristrčno priporočil Bogu in še posebe Morski zvezdi in v zaupanju nanjo sem kmalu zaspal.«

(Nadaljevanje.)

Pivska strast — gotova propast.

Mad fant je bil. Vesele oči, rdeča lica so pričala o njegovem zdravju. Dali so ga k mojstru v mestu, da bi se izučil mizar. Mojster se pa ni brigal za fanta, hodil je lahko po svojih stva. Ob delavnikih se je učil, a nedelje so bile njegove. potih. Iskal je razvedrila in družb ter našel oboje pri tovariših na kegljišču. Kar so priigrali, so zapili. Priljubilo se je tudi njemu pivo, čigar okusa doma na vasi še poznal ni.

Postal je z leti samostojen mojster. Bil je spreten in priden. Lahko bi bil živel v blagostanju, a največ mu je vzelo vino, ki ga je zvbilo sleherno nedeljo, a često še tudi ob delavnikih v krčmo, kjer je zapravljval denar in božji čas. Doslej mu alkohol še ni dosti škodil; po prstih, nati-homa mu je hodil ob strani skušnjavec.

A sčasoma je začel zanemarjati ta mojster delo; pivska strast se je ugnezdila pri njem. Pri delu je bil osoren in siten, le pri poliču se je razživil. Vino mu je bilo zdaj že preomledno, premalo močno, priljubilo se mu je žganje. To mu je bolj izdalo in mu prej omamilo duha. Zastonj ga je prosila žena, zastonj jokali še nepreskrbljeni otroci. Prepír se je udomačil pod njegovo streho, on pa je odhajal z doma, kamorkoli se mu je zljubilo. Bil je v najlepši moški dobi, a zabuhel, pijanski v obraz, da se je zdel vsakomu star. Delal ni skoro nič več, trezen je bil le malokdaj. Ker ni mogel piti za zaslužek, je pil na upanje, in ker je imel čedno domačijo, mu je krčmar rad natakal, a zraven zapisoval klju-kaste številke na umazana hišna vrata.

Otroci mojstrovi so odšli drug za drugim v svet; niso imeli obstanka doma, kjer je razgrajal dan na dan pijani oče. Žena ni več moža prosila in rotila; tiho je trpela in bolehal, dokler je ni položila bolezen v zgodnji grob.

Kmalu so pognali mojstra samega na cesto. Zatekel se je h krčmarju, svojemu iskrenemu prijatelju, a ta ga je spodil iz hiše. Ni ga hotel poznati, dasi je zapil mož pri njem vse, kar je spravil nekoč s trudom in pridnostjo skupaj. Revez ni imel zdaj prostorčka, kamor bi legel zvečer k počitku. Klatil se je po skednjih in kozolcih, a čez dan je beračil. Vinarje, ki jih je priprosil, je redno nosil v zakotno izbo k žganjarki.

Tu si je tešil težko vest, da je pozabil, kako je prišel v propast. Jezil se je na ves svet in na Boga, dasi ni vedel, zakaj. Ni maral priznati, da je sam kriv svoje nesreče.

Ljudje so se ogibali pijanega berača, ki ni pustil nikogar v miru. Mrzlega zimskega jutra so našli trdega na županovem podu. Tja je zlezal pijan zvečer.

Nihče ga ni spremil na zadnji poti, nihče potočil solze za njim. Pozabljen je njegov grob tik pokopališkega zidu, pozabljen tudi on.

Da bi ne bil nikoli pozabljen nauk, ki poteka iz njegovega življenja!

Sam živi strah!

Kar treščil je domov tisti dan Repnikov Jaka. Bil je to dogodek zanj kakor pol čudeža. Sinice so imele ta dan mir pred njim, in srake v Srakarjevem grmovju so se čudile, da Jaka ni od nikoder. Še veverica, ki je telovadila solnčni zimski dan po Češnarjevih smrekah, je ta dan zastonj proizvajala svoje umetne skoke, zastonj plezala na vrh najvišje smreke. Ni bilo ta dan ne Jaka ne drugih otroških gledalcev na izpregled.

Jaka je planil na domače dvorišče in ni pogledal ne na levo ne na desno. Urno kakor blisk je splezal po lestvi na hlev. Še zapazil ni, da se mu je ulomila šprikla pri lestvi in da si je pri tej nezgodi prebil koleno.

Šele na hlevu je navsomoč podrobno premislil, čemu je tako nena doma, tako jadrno pridrvel s ceste, kakor da je padel z oblakov.

»Žandar!«

To je bil zanj strah vseh strahov. Ne tak strah, ki je okrog votel, v sredi ga pa nič ni, ampak žandar — sam živi strah zanj!

Takrat je zatrepetalo celo drobno srcece Repnikove Ivanke. Sirota pač še ni vedela, kaj je žandar. Toliko je pa le razumela, da mora biti nekaj sila nevarnega, če se ga boji celó Jaka.

Le zgovorni Reziki se je imela zahvaliti, da se ji niso ulile solze in da je šla vsa nevarnost mirno mimo nje naprej.

»Nič se ne boj žandarja, Ivanka!« jo je tolažila izkušena Rezika. »Saj žandar takim nič ne naredi, ki so pridni in ubogljivi, kakor si ti. Takih še ne pogleda ne. Jaka naj se ga pa le boji! Saj je zadosti hudoben. Tebi vsak dan nagaja, kaj ne? In v šoli je večkrat zaprt, ker se nič ne uči. Pa sosedovo češnjo je tudi poletí okradel. Pa siničicam je gnezdo razmetal, grdoba! O, Jaka naj se le boji žandarja! Saj bi bilo prav, če bi ga malo uklenil in vlekkel v črno luknjo.«

Jaka je poslušal to hudo obtožbo. Hudomušno je gledal s hleva. Skrbelo ga je, pa vendar mu je šlo na smeh. Da bi vsaj žandar nič ne zvedel, kaj govori Rezika! Ali pa, da bi Rezika vsaj zdaj molčala, ko je žandar na vasil! Čenča čenčasta! Ali ji bo pokazal!

Do večera ni upal Jaka v hišo. In še lačen nič ni bil. In noga ga ni nič bolela.

Poglejte, kaj naredi strah: celo lakoto in bolečino prežene!

Da bi le tudi Jakovo porednost pregnal!

»Nič se ne boji!«

Naš zaslužnjeni svet.

»Koroške ne ljubi le oni, kdor je ne pozna.«
K. S.

Moji ljubi prijatelji! Vi ste Slovenci. Ali pa tudi veste, kje vse bivajo Slovenci, ali poznate lepo zemljo slovensko? Res, sramota bi bila, biti Slovenec, pa ne poznati in ne ljubiti lepe zemlje slovenske! Kos slovenske zemlje je tudi naš slovenski Korotan.

Prelepi slovenski Korotan je za marsikoga čuden svet. Čuden zato, ker ga ne pozna. Kar nam je tuje, neznano, temu se čudimo, se nam zdi čudno. Ali je slovenski Korotan tudi vam, mladi bralci in bralke »Vrtca«, čuden svet? Ko ga boste spoznali, ga boste vzljubili z gorko ljubeznijo in boste rekli: Naš slovenski Korotan je krasen svet, je diven svet!

Da, naš slovenski Korotan je krasen svet! Silne gore kipijo proti nebu, pod njimi se raztezajo lepe doline z bistrimi potoki in mogočnimi rekami, doline se širijo v rodovitne ravnine in polja, iznad raynin pa se dvigujejo bela mesta Celovec, Beljak, Velikovec, Št. Vid... Med hribi in gorami se lesketa nebroj jezer in jezerc — vseh je na Koroškem nad dvesto — vse to je združeno v tako skladno celoto, da se človek kar ne more načuditi tej naravni krasoti.

Gospod pisatelj Ksaver Meško, ki je bil skoro dvajset let župnik na Koroškem, piše o Koroški: »Duh mi plove, vse misli hite čez slikovito gorenjsko stran, tja v drugo mojo domovino, ljubljeno, da ne more biti bolj ljubljena prava mati. Res, ni me rodila ona, a krov mi je dala in kruh, vzroka dovolj za toplo, hvaležno ljubezen. In krasna je tako, tako vsa čudovita s svojimi resnimi, skoraj grozečimi gorami in s svojimi sanjaviimi, melanholičnimi jezeri, da jo srce mora ljubiti in oboževati.«

Naj splove tudi vaš duh, naj pohitijo tudi vaše misli, mladi čitatelji »Vrtca«, gor na Koroško: napravimo v duhu izlet v naš staroslavni Korotan! Ogleдали si bomo Korotan, kakršen je bil nekdanj, in kakršen je sedaj, in pripovedovali si bomo lepe koroške pravljice.

1. Koroška pred prihodom Slovencev.

Že nad trinajst stoletij živijo Slovenci na Koroškem. Koncem 6. stoletja po Kristusovem rojstvu so zasedli celo Koroško in se razlili še daleč preko njenih mej tja na Tirolsko, Solnograško, Srednje in Zgornje Štajersko, Spodnje in Gornje Avstrijsko. Šele, odkar so prišli kakih dvesto let po svojem prihodu v sedanje alpske dežele korotanski Slovenci pod nadoblast nemških Bavarcev, so začeli prihajati Nemci na Koroško. Slovenci so bili skoro dvesto let prej na Koroškem nego Nemci, od druge

polovice osmega stoletja dalje pa so jih začeli Nemci izpodrivati in so jim odvzeli večji del dežele. Po zdaj nemški Koroški je vse polno slovenskih imen krajev, hrbov in vodâ, in ta imena še zdaj pričajo, da so tod nekdam živeli Slovenci. O ponemčeni Koroški poje lepa Gregorčičeva pesem:

Naš bil nekdam je ves ta raj,
očetom našim domovina;
tuj narod tod se širi zdaj,
naš raj je tujcev zdaj lastnina.

Zatrj sedaj je tod naš glas,
in tuji krog zvene glasovi,
tuj trg in grad, tuj ves je kras,
oh, naši so samo — grobovi!

Pa poletimo v duhu daleč nazaj in pogledjmo, kako je bilo na Koroškem tedaj, ko še noben človek ni živel na zemlji.

V prastarih časih je bilo v naših krajih mnogo milejše podnebje, nego je danes. V rjavem premoğu, ki ni nič drugega nego zogljeneli gozdovi, ki so rastle pred davnimi časi v naših krajih, se nahajajo ostanki rastlin, ki rastejo le v tropičnih, vročih krajih. Tedaj so rastle tudi na Koroškem tropične rastline, palme so zibale svoje krone v vetru, in med lavoriko in smokvijo so zelenele mirte.

Pa postajalo je na zemlji mrzleje in mrzleje. Severna Evropa in visoke Alpe so se zavile v leden plašč, in v njegovem smrtonosnem objemu je zamrlo vse življenje. Nastala je ledena doba. Ledeniki (ledene reke) so se pomikali z gorâ v doline, in bil je čas, ko je bila skoro cela sedanja Koroška pokrita z ledom. Samo vrhovi najvišjih gorâ so kakor otoki moleli iz ledenega morja. Največji ledenik na Koroškem je bil dravski ledenik. Od obeh strani pobočij, mimo katerih je drčal ledenik, je padalo nanj kamenje in skalovje, nastajale so na obeh straneh ledenika meline ali morene.

Marsikje še najdemo ostanke takih melin, ki jih je ledenik puščal za seboj, in iz njih moremo sklepati na višino ledenikovo. Najvišje ležeči ostanek dravskega ledenika je na Beljaški planini pri Beljaku, 1558 m visoko. V Srednji Koroški je morala znašati nadmorska višina ledenikova še vedno 1000 m. Ker leži Srednja Koroška 500 m nad morjem, je moral biti tukaj ledenik 500 m visok. Torej cela ogromna ledena gora, ki se je počasi premikala naprej, vsako leto povprečno za 100 m.

V okolici Pliberka se je pa ledenik tajal in izpreminjal v reko.

Ko je nastajala zopet toplejša doba, so se tudi ledeniki umikali vedno višje v gore in pokrajina je dobivala svoje sedanje lice. Kjer je teža ledene mase izorala pregloboke brazde in se topeča ni mogla odteči, ondaj so nastala lepa koroška jezera, ki so pa v prejšnjih časih bila mnogo večja.

Hitreje pa nego zunanja podoba zemlje so se izpreminjali njeni prebivalci. Ohranili so se še razni spomeniki, ki nam pričajo o njih. Čez velik del Južne in Srednje Evrope se je razprostiral pred davnimi stoletji narod Ilircev. Ilirce so izpodrinili bojeviti Kelti ali Galci, ki so prišli okrog l. 500 pred Kristusovim rojstvom z vzhoda in so polagoma prodrli do Atlantskega morja.

Kelti so bili okrog 500 let gospodarji na Koroškem, dokler jih niso podjarmili Rimljani. Kelti so ustanovili na Koroškem več mest. Tako mesto Teurnija, ki je stalo na mestu sedanjega št. Petra v Lesu v bližini mesta Špital blizu Milštatskega jezera. Teurnijo so razdejali Slovenci, ki so v 6. stoletju po Kristusovem rojstvu zasedli to deželo. Še sedaj se pripoveduje med Nemci okrog Špitala zanimiva pravljica, da so bili tukaj Slovenci premagani od Nemcev. In da je tedaj star častitljiv Sloven, kazoč na tri lipe in na kotanjo poleg njih, izrekel preroške besede: »Še bodo stale te lipe, ko se bo zopet bil boj med Nemci in Slovenci in se bo ta kotanja napolnila s krvjo in bodo Nemci premagani.« One lipe baje še danes stojijo.

Drugo znamenito keltsko mesto je bilo Virunum na sedanjem Gosposvetskem polju, na križišču važnih prometnih cest. Mesto Virunum je izginilo v viharjih preseljevanja narodov.

Okrog l. 150. pred Kristusovim rojstvom so Kelti sklenili zvezo z Rimljani. Leta 15. pred Kr. r. pa so Rimljani razširili svojo oblast do Donave, in Koroška je postala del rimske pokrajine Norikum. Toda Rimljani niso preganjali Keltov. Le-ti so mirno ostali v deželi, le da so morali Rimljanom plačevati davek, dajati vojake in jim pustiti prost prehod skozi svojo deželo.

Tudi za časa rimskega gospostva nad sedanjo Koroško sta bila Virunum in Teurnija najimenitnejši mesti na Koroškem. Poleg teh še Santicum, ob križišču cest, ondi, kjer stoji sedaj Beljak, in Juena v bližini sedanje vasi Globasnica v Podjurski dolini.

Rimljani so gradili tudi ceste, ki so služile predvsem premikanju vojaških čet. Na sedanjem Koroškem so zgradili cesto iz Pontaflla na Beljak mimo Vrbskega jezera na Gosposvetsko polje in dalje proti severu. Iz Beljaka so zgradili drugo cesto mimo Osojskega jezera, preko sedanjega Feldkirchna na Gosposvetsko polje (Virunum). Zgradili so tudi cesto ob Dravi preko cele Koroške na Štajersko.

Z rimskim gospostvom se je jelo širiti tudi krščanstvo v naših krajih. V 3. in 4. stoletju se že omenjajo škofje, ki so stolovali na Koroškem. V Teurniji je bil škofovski sedež, ravno tako v Jueni.

Polagoma so Kelti, zlasti v mestih, privzeli latinski jezik. Iz nekdanj keltskega mesta Virunum je nastalo rimsko mesto. Nad mestom se je dvigala Magdalenska gora z lepim razgledom. Kjer je nekdanje mesto, tam je danes polje. Ali so mesto pokončali Huni ali Gotje ali Sloveni, še ni dognano. A pokončali so ga temeljito, kajti pozneje se mesto nič več ne omenja. Iz razvalin mesta Virunum so poznejši rodovi zidali nova bivališča, tudi vojvodski prestol na Gosposvetskem polju in knežji stol pri Krnskem gradu sta vzeta iz snovi teh razvalin.

Krščanska vera se je razširila v onih časih po koroških krajih iz mesta Oglej. Ondi je oznanjal evangelij sveti Marka, ki je krstil svetega Mohorja. Sveti Mohor je bil postavljen za škofa Ogleju in vsem bližnjim deželam. Zvest pomočnik svetega Mohorja je bil sveti Fortunat.

Ime Mohorjeve bratovščine nas spominja na apostola naših pokrajin, svetega Mohorja. Tedaj seveda še ni bilo Slovencev v teh krajih. Prišli so šele koncem 6. stoletja, a korotanskim Slovincem so oznanjevali Kristov evangelij nemški misijonarji. Oglej so v 5. stoletju razdejali divji Huni. Če bi bili korotanski Slovenci prejeli krščanstvo od juga, bi Koroska nikdar ne bila tako ponemčena, kakor je danes.

(Nadaljevanje.)

Uboga zverjad.

*Širom vse je polje belo,
v beli halji so goré.
Z gôre na goró se sive
vlačijo ves dan meglé.*

*Oj zverjad uboga v gori,
zdaj te hud pač tare post.
Zajec zmrzlo lubje gloda,
ker več trave nima gozd,*

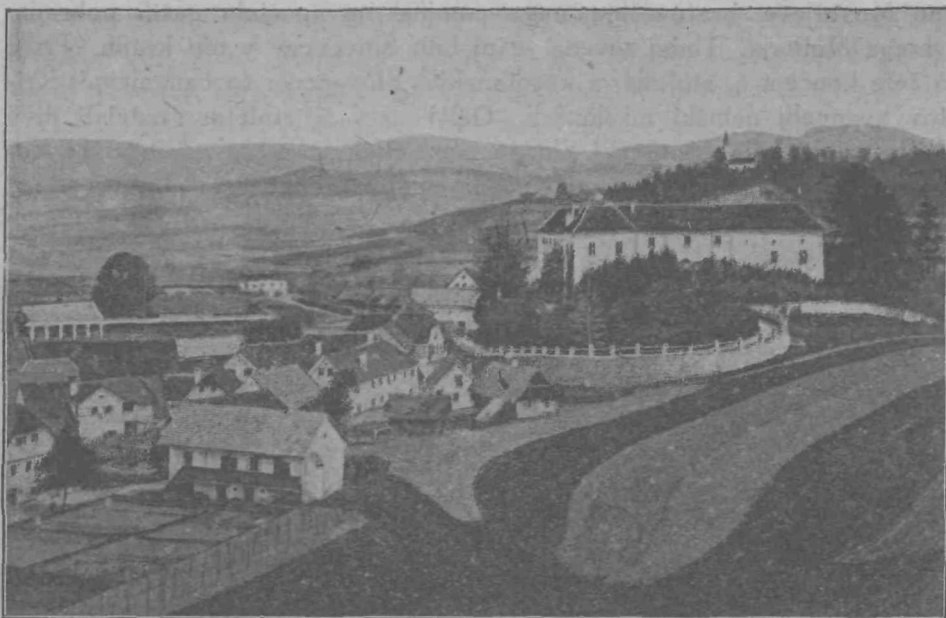
*V vas liscá v gosti hodi,
nič ljudi se ne boji:
Po podéh in šupah stiska,
da le hrane kaj dobi.*

*Plašne ptičice pod streho
po traméh se stiskajo.
Zdaj ne poje več nobena,
speve vetri piskajo.*

*Oj ti dečko v topli koči,
pač zahvali zdaj Bogá,
da imaš tak dobro mater,
ki ti dom in kruhek dá!*

*Ti pa drugi stvari božji
rad dobrote izkazuj:
enim zelišč, drugim mrve,
tretjim pa drobtin nasuj!*

Mokronog.

Leop. Podlogar:

Iz zgodovine kranjskih trgov.

9. Mokronog.

(250 m, 844 prebivalcev.)

Dolenjski trg Mokronog leži v južnovzhodnem koncu prelepe šent-rupertske doline, v podolgasti kotlini. Šentrupertsko dolino, Mirnsko in Mokronoško namaka precej široki potok, ki je malone 50 km dolg. Počasen je vsled majhnege strmca in miren, zato tudi zasluži ime, ki ga nosi: Mirna, ki ima svoje povirje nedaleč od Vagenšperga ter dobiya pritoka Bistrico in Grahovico. V mnogih ključih se končno privije nasproti Sevnici glavni kranjski reki Savi.

V tej dolini torej, ki se prišteva med najlepše doline na Dolenjskem, sta razen več malih, dve lepi vasi: Mirna in Šent Rupert. Nad tem zadnjim se vzdiguje na precejšnji višini prijazna Vesela gora z lepo cerkvijo. Tudi več lepih gradov krasi okolico, kar nam priča, da je imel ta okraj od nekdaj tudi za žlahtno gospodo privlačno silo. Tu se vrsté gradovi: Rakovnik, Dob, Grič, Škrljevo in Mirnski grad, za temi pa Mokronoški grad, v čigar podnožju leži trg Mokronog.

Ime je dobil ta trg pri Slovencih, Nemcih in Latincih od mokrih tal, koder stoji: Mokronog, Nassenfuss, Madipedium.

V trgu je poleg davčnega urada okrajna sodnija za mokronoški sodni okraj (14.607 prebivalcev), ki spada pod krško okrajno glavarstvo. Občina sama šteje 2368 prebivalcev. Poleg trga z 844 prebivalci obsega Mokronog še vasi Bačje (prebivalcev 15), Glinjak (54), Laknice: dolenje (143), górenje (149), Log (85), Malikovec (126), Martinja vas (136), Gorenja vas (46), Ostrožnik (114), Pavlja vas (51), Pogled (49), Ribjek (44), Slepšek (105), Sv. Križ (39), Sv. Vrh (Križni Vrh 135), Škovec (85), Trščina (75). Župnija Mokronog je manjša od občine, šteje namreč le 1734 duš. Dušno pastirstvo oskrbuje trški župnik z enim duhovnim pomočnikom. Šola, 20 minut od trga, je šestrazredna z dvema vzporednicama in dvorazredna obrtno-nadaljevalna. Početek šole sega nazaj v leto 1808.

Razen »trga« ima Mokronog še štiri dele: Paradiž, Freuga, Šavergasa in Za zidom.

Trg kaže lepo lice. Zadnja desetletja mu je dorastlo lepo število pravednih hiš. Vse pa prekosi nekdanja Pehanijeva hiša, ki je podobna čednemu gradu. V njej so nastanjeni vsi uradi: sodišče, davčni urad in notarijat. Tudi se dobi za osebe, ki pridejo s postavami preveč navzkriž, ondi tih in varen kotiček.

Stara pripovedka ve povedati, da je nekdam stalo na tem prostoru mesto, ki je veliko trpelo vsled vojskâ in požarov. To potrjuje tudi Valvasor in ondotna stara krstna knjiga, ki poroča, da je nastal 14. aprila 1641 o polnoči ondi požar, ki je upepelil ves Mokronog.

Svetna kakor cerkvena povestnica bolj redko omenjata Mokronog. Precej je bil oddaljen do najnovejšega časa od glavne ceste, ki je od najstarejših časov vezala Krško in Novo mesto z Ljubljano. V zatišju, kjer so si davni pradedje postavili svoja domovanja, sovražnik (n. pr. Turek) ni ljudi tako pogosto in s tako silo nadlegoval kakor ob prometni črti ležeče kraje. Vendar omenjena pripoved kakor tudi Valvasorjevo poročilo nista prazna. Mnogo bridkih ur je res šlo mimo Mokronoga: tržani so nosili težka bremena in prebili marsikako hudo revo, pa se o njej zunaj doline ni takoj razvedelo, kaj šele, da bi se razglasila po širokem svetu. A zato ni bila nič manj bridka. Prekopane gomile in grobišča, najdene starine iz davnih, predrimskih časov dokazujejo, da je bil trg Mokronog z okolico obljuden že v dobi, ki o njej zgodovina molči. Neme priče, odkrite v mokronoški okolici, nam povedo, da je Mokronog ena najstarejših naselbin na Kranjskem in da se da primerjati prazgodovinski naselbini na Vačah, ki so preživele dvojno prazgodovinsko dobo.¹

V »Zapečárju«, gozdiču južnozapadno od Mokronoga, v »Ajdovski jami«, so že Rimljani imeli svoj rudnik.² V trgu samem in na polju najdejo ljudje večkrat pri oranju in kopanju rimski denar, celo zlat, a tudi druge rimske starine. Najznamenitejša najdba iz rimske dobe so rimski novci, odkriti leta 1879. v Pričinskem gozdu nad Mokronogom. Izkopal jih je

¹ Müllner: Emona, Argo I. Mitth. 1890, XI. — Letopis Mat. Slov. 1889, 46.

² Dimitz I., 69.

kot dijak mokronoški rojak Ivan Šašelj, zdaj odličen slovenski pisatelj in marljiv zgodovinar. Rojen je bil v Mokronogu 13. majnika 1859, posvečen v duhovnika l. 1883., 7. julija; 5. septembra 1883 pa je nastopil prvo službo v Šempetru pri Novem mestu. Od tu se je preselil 30. decembra 1885 v Adlešiče na Belokranjsko. Njegov novi župnik v Adlešičih je bil njegov ožji rojak Leopold Gorenjec-Podgoričan, rojen v Podgorici, mali vasici poleg Šentruperta (12. nov. 1840). Umrl je za vodenico 19. februarja 1886. Iz vseh slovanskih jezikov je Gorenjec preložil na slovenski jezik nešteto spisov. Njegov naslednik je postal Ivan Šašelj, ki je deloval v Adlešičih do sv. Jurija l. 1922., potem pa kot duhovni svetnik stopil v pokoj. Leta 1886. je izdal Šašelj »Zgodovino Šempeterske fare na Dolenjskem«, l. 1887. pa »Zgodovino Adlešičke fare na Belokranjskem«. Na Belokranjskem je pobral vse narodno blago in izdal v dveh zvezkih »Belokranjske Bisernice«. Objavil je večje in manjše spise v vseh slovenskih časopisih. V »Zgodovinskem zborniku« je obelodanil zanimivo zgodovinsko študijo »O zvonarjih in zvonovih na Kranjskem«. V »Dom in Svet« je donášal razne jezikoslovne in zgodovinske drobtine, pa tudi temeljite zgodovinske spise, med njimi tudi opis svojega rojstnega kraja Mokronog³. Koliko je vseh spisov tega učenega in pridnega Mokronožana, to piscu teh vrstic ni znano; tudi ne, ga je li ravno najdba v Pričinski hosti napotila; da se je tako iskreno jel pečati z domačo zgodovino. Le to je gotovo dejstvo, da je svojim rojakom s to najdbo odkril velik del zgodovine rimske dobe.

Lonec, ki ga je izkopal, je hranil čez 4000 novcev iz tretjega stoletja po Kristusu. Skril jih je ondi mogoče kak rimski naseljenec iz strahu pred sovražniki ali pa kak lovec ali tat iz strahu pred odkritjem. Ne eden ne drugi pa ni mislil, da bo čakal ta zaklad srečnega najditelja skoraj celih 16 sto let. Ondi najdeni novci so od teh-le 17 vladarjev in vladaric:

- od Galliena (260—268), njegove žene Salonine in njegovega sina Salonina,
- od Klavdija II. Gotik. (268—270),
- od Kvintila (276),
- od Postuma (267),
- od Viktorina, dveh Tetrikov, Avrelijana (270—275), njegove žene Severine, Tacita (275—276), Florijana,
- od Proba (276—282),
- od Kar(us)ja (282—284),
- od Karina, Numerijana (282—285).

Vso najdbo je popisal Ivan Šašelj v »Slov. Narodu« l. 1880., št. 9 in 10.

Leta 1880. se je našel v jarku pod mokronoškim gradom tudi zlat novc rimskega cesarja Anastazija II. (713—716), kar nam spričuje, da je bil Mokronog v zgodnjem srednjem veku naseljen. (Nadaljevanje.)

³ »Dom in Svet« 1891, 174—176.

Fran Govekar:

Toča . . .

Vrh prijaznega holma nad vasjo stoji nizka hiša. Revna je, slaba, zapuščena . . . Pravi zaklad pa je razgled, ki ga ondi uživa Nace izpred svoje hiše; razgled na ljubko vas v dolini, na zelene gozdove, na temnovišnjevo jezero, na visoke gore vseokrog.

Poleti prihiti k visoko ležeči koči mnogo letoviščnikov in izletnikov, da se ondi naužijejo svežega planinskega zraka ter krasnega razgleda.

Kadar je Nace doma, rad postreže izletnikom s kislim ali sladkim mlekom. In če ga gostje potem vprašajo, koliko so dolžni, tedaj je Nace hud: »Ah, kaj bo to — pustite, pustite!«

Toda gorje onemu, ki bi pozabil in ne bi položil na klop pred hišo ali na okno izdatne napitnine. Nace si ga dobro zapomni in udriha po njem z jezikom, da je joj . . .

Na denar je namreč Nace ves nor; plamti v njem silna strast: pohlep po denarju, po dobičku, po bogastvu . . . A prav ta pohlep po denarju, po bogastvu mu bo v pogubo.

Nace je namreč steklar. Popravlja okna ne samo v domači vasi, ampak po celi okolici. Zgodaj zjutraj zadene na ramo nahrbtnik pa popravlja po selih in po vaseh škodo, ki jo naredi po oknih pomladni yihar ali poletí nevihta, toča . . . Zlasti se veseli Nace debele toče, ako po-bije šipe.

Bilo je nekega vročega poletnega popoldneva. Dve gospe sta sedeli pred Nacetovo hišo in pili sveže kozje mleko.

»Hiteti morava,« pravi ena gospa, »za gorami se zbirajo oblaki, ponoči ali pa še zvečer bo gotovo nevihta.«

»Res, poglej, kako čudno rumenkasto-črni so ti oblaki; to pomeni, da bo znabiti še toča,« pravi druga.

Toča —!

Pri tej besedi je Nacetovo obličje zažarelo v neizrazljivi radosti.

Ni se zmenil za prijazni pozdrav, ko sta se ž njim poslovili gospe; široko se je vstopil med vrata in zadovoljno gledal črne oblake, ki so se bolj in bolj kupičili na nebu.

Veselo upanje mu je vstajalo v duši. Stemnilo se je popolnoma in že so začele padati prve debele kaplje.

Nace je stopil v sobo, hodil od okna do okna ter gledal v sladkem pričakovanju temne oblake.

Kar se zabliška, votlo zagrmí, da se strese zemlja in zašklepečejo šipe . . . Dež se vlije kakor iz škafa. Vmes gromenje, bliskanje, treskanje.

In zdaj! Ali se ne sliši v zraku kakor vršanje, kakor čudno rožljanje? V hipu je zrak napolnjen z gosto, ko pest debelo točo . . . In pada, kot bi šlo za stavo, da poka in zvenčé šipe v oknih.

Za Naceta je vse to lepa pesem, muzika. Na vedrih licih mu igra sladek nasmeh, v srcu vriska prekipevajoče veselje. In ko je razbita prva šipa v njegovi hiši, si zadovoljno zmane roke in se zasmеji: »Tako je prav! Le udarjaj in bij, da bodo razbite vse šipe!«

Kakor bi zli duh nevihte čul te besede in bi se rad natančno ravnal po Nacetovih besedah, začne še huje suti toča. Okoli hiše se čuje strašno pokanje, prasketanje, bobnenje, vršanje, šumenje in bučanje, da bi človek mislil, bliža se sodnji dan.

Doli v vasi so pa ljudje po hišah v silnem strahu, v velikih skrbeh. V duši Nacetovi pa kipi veselje, da bi najrajši vriskal in pel.

In ko toča razbije vse šipe v njegovi hiši, začne Nace, pijan samega veselja, plesati in skakati kakor nor in vpíje: »Zdaj dobim dela, da bo kaj — zdaj obogatim!«

Skozi pobita okna pada toča že v sobo in se je nasuje toliko, da je ves tlak bel. Toda Nace se za to ne briga. Začne svoje delo...

Za pečjo je bilo njegovo orodje, zaloga šip in drugega. On pa dela proračun.

Ako je toča razbila v vsaki hiši toliko šip kakor v njegovi, bo treba najmanj štiri tisoč šip, in pri vsaki hiši bo dvajset kron dobička; torej osemdeset tisoč kron dobička. To je premoženje, bogastvo...

Toda, ali bodo ljudje čakali, da vse popravim? Ali ne bodo poklicali steklarja iz mesta? Ne, ne, tega ne bodo storili! Saj so mu ljudje tako dobri, tako naklonjeni. Saj je to delo doma njegova pravica. Toda odkod dobiti toliko stekla, stekla?

Ves zmešan bega Nace sem in tja. Karkoli prime, kamorkoli stopi, zdrobi šipo... Ves je razburjen.

In nato drvi, še preden poneha nevihta, dol proti vasi, pa leta od hiše do hiše. In ko vidi, da ni nobena šipa več cela, se smeje, smeje in hahljá kakor nor...

Ko ga pa ljudje zagledajo, ga kličejo in mu tožijo: »Glej, Nace, Nace, strašno škodo — vse je proč — pridi gotovo jutri, pridi!«

Nace drvi naprej in se smeje, smeje...

Ljudje gledajo za njim in majejo z glavami: »Kaj mu je vendar, Nacetu, kaj mu je?«

Drugo jutro je romala cela procesija k Nacetovi hišici. Vsak ga je hotel imeti čimprej. Vsi so ga klicali po imenu. A v hiši je bilo vse tiho. Nobenega glasu od nikoder. Ljudje so trkali in bili na vrata. A ko ni bilo nobenega glasu, so siloma vlomili v hišo. Tedaj so zagledali povsod po hiši kosce razbitih šip. In na vrhu stopnjic, ki so peljale pod streho, je viselo — človeško truplo — — truplo Nacetovo.

Presilen je bil njegov pohlep po denarju, prevelika sreča, ki mu jo je prinesla toča.

Modrost v pregovorih domačih in tujih.

Malo.

Srečen, kdor je z malim zadovoljen!

Po malo in po malo je velik kup.

Malo, pa dobro!

Malo pomaža malo in škodi malo.

Malo in večkrat mošnje polni.

Malo je, kar otroke zveseli.

Kdor malega ne ceni, se ob velikem poleni.

Kdor malo ima, ni reven; kdor mnogo hoče, je reven.

Kdor je z malim zadovoljen, je bogat.

Malo govoriti, veliko povedati, to kaj velja.

Malo jesti, malo piti je pol življenja.

Ne preveč in ne premalo zadovoljnost ti bo dalo.

Boljše malo pa častno ko mnogo pa nečastno.

Boljše malo po pravici ko mnogo po krivici.

Boljše malo v miru ko mnogo v prepiru.

Kdor malo ima, lažje nosi.

Malo gre gor, veliko gre dol.

Malo se rado skisa.

Malo dela, malo jela.

Malo prepozno je zelo prepozno.

Kdor malo ima, slabo kuha.

Kdor malo ima, malo daje.

Z malim zadovoljen biti, je težko.

Malo ti za me, malo jaz za te.

Malo ali nič je eno.

Reki. Malo te je.

Premalo te je!

Za malo se zdeti.

Na malo iti.

Na malem biti, živeti.

Do malega, do mala.

Kratko in malo ne.

Ni kratko ni malo.

Prebito malo!

Drobiž.

Kako visok je človek. Človek je povprečno visok od 1 m 25 cm do 1 m 99 cm. Najmanjša ženska na svetu je Hilarija Agylea iz Sinaje, ki meri samo

38 cm. Največji človek je doslej Finec Camus, ki meri 2 m 83 cm. Najmanjši narod na svetu je neko črno pleme v Afriki po imenu Akka. Ti zamorci merijo povprečno le po 1 m 37 cm. Za njimi pridejo Indokitajci, potem Japonci in Malajci. Veliki ljudje so v Polineziji. Merijo povprečno 1 m 74 cm. Tudi Afrikanci so zelo veliki, ker merijo povprečno 1 m 72 cm, največji ljudje sploh so pa Škoti, ki merijo povprečno 1 m 78 cm.

Zanimive izkopenine na Slovaškem. Slovaški listi poročajo, da so pri kopanju v Topolčanah naleteli na okostje velike predpotopne živali, menda na mastadonna. Našli so kosti, ki so po 2 metra dolge. Kočnik je bil 17 cm dolg in 10 cm širok. Email na zobu je prav dobro ohranjen in lepo bel.

3500 ljudi in 2500 psov. V kraju Middleton na Angleškem se je pri ljudskem štetju pokazalo, da šteje kraj prebivalstva 3500 in da je v občini tudi 2500 psov. V glavni ulici je 400 psov, v drugih pa 2100. Po nekaterih hišah imajo kar 10 do 15 psov. Tako je le malo ljudi v Midletonu brez psa.

Najmanjše glavno mesto. Salomonovi otoki v Tihem oceanu, ki so bili pred vojno last nemškega cesarstva, so pripadli po mirovni pogodbi Angležem. Glavno mesto teh otokov je Tulagi. Mesto šteje 34 prebivalcev, in sicer: 33 Evropejcev in 1 Kitajca.

Znamenitosti na zemlji. Pod naslovom »Česa mnogi še ne vedo« je izšla v Curihu knjiga, ki pojasnjuje nekatere posebnosti na svetu. Omenja najprej sedmero svetovnih čudežev: Eifflov stolp v Parizu, ki je visok 300 m, hiša Woolworth-Building v New Yorku, ki je najvišja zgradba na svetu s 55 nadstropji, in hiša v New Yorku, ki ima prostora za 10.000 ljudi. Največji kolodvor na zemlji je Grand Central Terminal newyorške Central and Hudson železnice, ki teče pod zemljo. Najhitrejši vlak na svetu je ekspresni med Londonom in Liverpoolom, ki predrvi v 87 minutah 91 angleških milj. V eni uri premeri ta vlak nad 100 km daljave. Najdaljši predor na svetu je še vedno 28 km dolg

simplonski tunel. Najdaljši most na svetu je viadukt čez reko Haokong v Kitajski; dolg je 44 km. Največja ladja sedanosti je »Majestic«, last White Star Line. Največji svetilnik na svetu je svetilnik na neki višini na Bijonu. Največji pogon na zemlji je instalacija Queeston na Niagari. Najvišji hrib v Evropi je po šolskih knjigah Montblanc, v resnici pa gora Elbrus v Kavkaziji. Največ vulkanov ima Japonska, najhladnejša pokrajina na zemlji je pri kraju Verhojansk v Sibiriji, najstarejše drevo je neka močvirna cipresa v Mehiki, a najglasnejša ptica živi v Južni Ameriki in Afriki in se imenuje z imenom, ki pomeni po naše »zvonček«.

Živali v spanju. Spanje domačih in divjih živali je različno. Neki angleški naravoslovec se je prav posebno zanimal za spanje živali in je o tem spisal veliko knjigo. Divji konji povečini prespijo tako, da se vležejo v travo. Toda ukročeni konji se ne vležejo, ampak spé po večini stojé. Posebno zanimivo je to, da konj, kadar počiva, stoji vedno na treh nogah, tretja se pa le nalahno naslanja k tlom. V tem oziru je slon tudi podoben konju. Slon v puščavi se ponavadi vleže; toda ujet slon, čeprav mora včasih težko delati, spi vedno stojé in samo 4 do 5 ur skupaj. Volk in lisica spita ponavadi tako, da se skupaj zvijeta. Nos vtakneta med taci prednjih nog in potem se pokrijeta s kosmatim repom. Pes ravnotako spi kot volk in lisica. Kadar se pa vleže samo za kratek čas, tedaj spi ponavadi stegnjen, glavo položi na stran ali pa med prvi nogi. Med vsemi štirinogatimi živali sta pa posebno zanimiva neka opica, »lenuh« imenovana, in netopir. Opica ima dolg rep, pa ga ovije okoli veje in z glavo navzdol prespi celo zimo. Ravnotako ja tudi z netopirjem. Ptiči spe ponavadi vsi na nogah, stoječi po konci, samo nekatere ptice, kakor štorlkja, žerjav itd., spe na eni nogi.

Živali in opojne pijače. Da živali ne marajo opojnih pijač, je splošno mnenje, pa ni pravilno. Ko zori grozdje, je vse polno ptičev, posebno drozgov in srak, v vinogradu, ki grozdje pridno obirajo in kriče kakor pijanci v gostilni. Tudi

peš rad srka opojne pijače, posebno če so s sladkorjem oslajene; ko se opije, pa uganja neumnosti, skače, se valja in laja. Opice opijanijo lovci, da ne razločijo človeka od opice, in mu slede, kamor človek hoče — seveda v ujetništvo. Sloni se tudi ne branijo opojnih pijač, a neprehudih. V pijanosti jih ljudje brez nevarnosti pobijajo. Če je tudi treba precej pijače, da se opoji slon, se to vendar izplača, ker odtehta njegova mast, koža in slonova kost daleko vse stroške.

Koliko je veljala svetovna vojna. Kakor se je sedaj ugotovilo, je stala ta vojna 1.093.601 milijard švicarskih frankov. Od te vsote je antanta izdala 762.760 švicarskih frankov, ostanek 330.841 milijard pa centralne države. Za prevoznjo tega zneska v srebrnih novicah bi bilo treba 500 železniških vagonov po 10 ton, v zlatih pa 32 vagonov.

Kaj živali počenjajo, preden izbruhne vulkan. Vulkaničen izbruh je bil pred meseci na gori Etni v Siciliji. Zanimivo je poročilo, kaj delajo živali ob takem času. Sicilski listi poročajo, da so slutili psi že dva dni prej katastrofo. Bili so potrti, so cvillili in hodili s povešanimi repi z enega kraja v drugega. Ko je nastal prvi hudi sunek, so začele mačke milo mijavkati in hodile pred nogami svojih domačih, da bi jih rešili nevarnosti. Nekdo je videl mačko, ki je nesla v gobcu pred par dnevi položene mačice, da jih skrije na varnem. Vse druge domače živali so bile tudi silno nemirne, posebno konji. Vsi ptiči so že dva dni prej nehali peti. Zajci, ki so silno plašne živali, so prišli iz goščav k cestam, ne da bi se bali mimoidočih.

22

Slovstvo.

Zemljepisni atlas kraljevine SHS. Izdalo »Društvo slovenskih profesorjev« v Ljubljani. Izvršil ing. Viktor Novak. Založila Jugoslovanska knjigarna 1923. Cena Din 48.—. Prvovrstno delo, ki nam pedaja na sedmih listih plastično jako nazorno sliko vse naše Jugoslavije. Posebno zanimiva je na karti 4 pridejana jezikovna kartica. Vse delo je v celoti

krasno, vsega priporočila vredno in se bo vpeljalo samo ob sebi. Cena Din 48.— je za sedem zemljevidov izredno nizka.

Josip Bučar, Zgodovina novega veka. Za nižje razrede srednjih in njih sorodnih šol. V Ljubljani 1923. Založila Jugoslovanska knjigarna. Cena Din 35.—. Od učencev in gg. profesorjev dolgo zaželeno delo! Knjiga je prav lepo sestavljena, zlasti poglavja o slovanski zgodovini so skrbno in zanesljivo obdelana, tudi vzroki in razvoj svetovne vojske podan prav nazorno. Jezik gladek in živahen, da se vsa knjiga bere kot lepa zgodovinska povest. Za šolske in učiteljske knjižnice gorko priporočamo.

Andersenove pripovedke. Za slovensko mladino priredila Utva. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. Splošne knjižnice zvezek 7. Cena broš. Din 12.—, vez. Din 17.—. Deset Andersenovih pripovedk, deset biserov, ki bodo gotovo napravili mladim čitateljem mnogo veselja. Vkljub lepi opremi je tudi cena knjižice zelo nizka. Namenjena je bolj odrastli mladini. Dobi se po vseh knjigarnah in pri založništvu Zvezne knjigarne v Ljubljani, Marijin trg 6.

Listnica uredništva.

Mirovoj Podhrbski: Vsa čast Vam kot možu-mladeniču, pesnik pa niste, ker to ni poezija;

Veselje mladost je,
veselje moj — meč.
To moja radost je,
Sem mož — jih za več.

Ljubomir Vokrš: »Solnce je posijalo in vrglo name topel žarek življenja. Ogrelo me je...« To je lepo povedano. Videti je, da bi uspevali v prozi bolje ko v vezani besedi. Š pesništvo je križ, kakor sami poje:

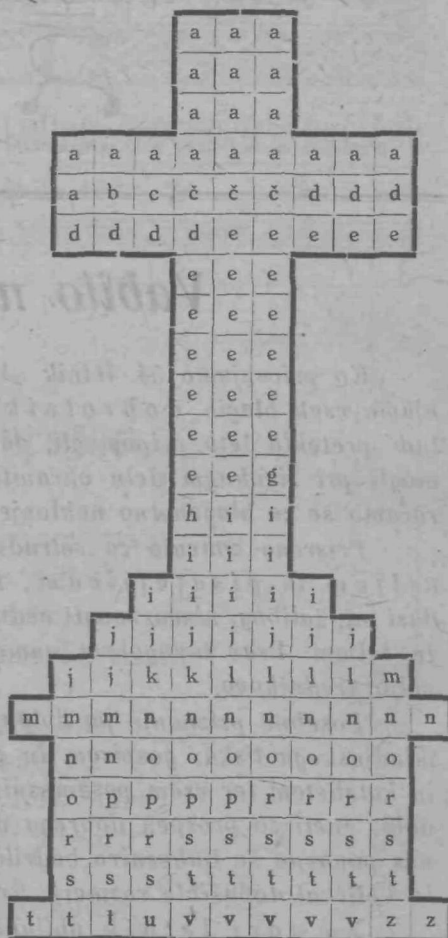
Ob naklo udarja kovač s kladivom,
da iskre letijo mu daleč okrog.
Iskra pa pade v valčke vesele,
zgine v valove razburne — poet.

Rodan: Smo murnu prebrali, pa je šinil v luknjo in ga ni več na izpregled. Kaj mu le je? — Rado Bojan: Za letos prekasno. — G. Gr. v C.: Rešitev prepozno dospela. — Tartin: Prezelenol — Mnogim: Rešitve in spise na uredništvo Rova

p. Radomlje; denarne poslatve in reklamacije na upravništvo Ljubljana, Sv. Petra cesta 80. — Prekasno dospele rešitve se ne objavijo. Uvažujte pripombo pod rebusi!

J. E. B.:

Križ.

V tem križu najdi pomene sledečih besedi: žensko krstno ime; sladščica; kar škoduje železu; žensko krstno ime; prebivalci grškega mesta, ki jim je sv. Pavel pisal dvoje pisem; kar nas čaka ob sodnjem dnevu; Noetov sin; žuželka; število; število; število; oprava v sobi; turško dostojanstvo; povodna žival; število; dan v tednu; človek, ki škoduje državi; dva apostola; dve gozdni živali; poglaviten greh; moško ime, ki se rabi bolj po samostanih; del svete maše; dvoje delov sveta.

Črke, ki jih dobiš po sredi križa, ti povedo ime društva, ki podpira otroke in razširjenje svete vere.

Rebus.

(Rešitev in imena rešilcev — ki se sprejemajo le tekom 14 dni po izidu lista — v prihodnji številki.)

Vabilo na naročbo.

Ko pričenjamo 54. letnik »Vrtca«, se v prvi vrsti hvaležno spominjamo vseh blagih dobrotnikov, ki so nam z veliko darežljivostjo tudi preteklo leto pripomogli, da smo v kljub vedno še rastoči draginji mogli pri živahnem delu ohraniti naš najstarejši mladinski list. Priporočamo se za blagohotno naklonjenost še tudi za novi letnik.

Prisrčno zahvalo za sodelovanje izrekamo tudi vsem gg. pisateljem in pisateljicam, ki so nas doslej prav marljivo podpirali, dasi mi, žalibog, nismo mogli vedno ustreči njih dobromišljenim nasvetom in željam. Prav mnogokrat namreč tehnično delo pri listu ovrè dobro voljo urednikov.

Posebno priznanje pa dolgujemo našim pridnim širiteljem mladinskega tiska: gospicam in gospem učiteljicam, gospodom učiteljem in katehetom ter vsem posameznim naročnikom, ki nas tudi v tej najtežji dobi, vneti za prospek dobrega mladinskega tiska, niso zapustili, ampak nas ponovno še ljubeznivo bodrili, naj list izhaja spet mesečno, čim bodo le količkaj dopuščale razmere. Žal, da ni danes še prišel ta čas!

Za novi letnik obljubimo, da bomo zastavili vse moči v to, da podamo vsaj v tem obsegu, kolikor nam je mogoče, naši mili mladini in nje vzgojiteljem svežega in mikavnega, vzgojnega in zabavnega čtiva.

Prosimo Vas, dragi naročniki, mladino! ljubite, ohranite nam tudi v novem letu svojo naklonjenost in pridobite nam obilo novih naročnikov! Vaš trud nam bo najtopleje priznanje in bodrilo ter najslajše plačilo za naše skrbi in naš trud.

»Vrtec« in »Angelček« skupno bosta stala 15 Din, »Vrtec sam 10 Din, »Angelček« sam 5 Din. Naročnino sprejema: Upravništvo »Vrtca« v Ljubljani, Sv. Petra cesta št. 80, vse spise in rešitve pa: Uredništvo »Vrtca« in »Angelčka«, Rova, p. Radomlje.